

KRITICKÝ SBORNÍK

literatura ✕ jazyk ✕ filosofie

ROČNÍK XVI

elitní časopis pro každého
kdo rád přemýšlí

1996/1997

z obsahu čísla

2

podzim 96

Umění interpretace
Emil Staiger

Mimo dobro a zlo: Nietzscheva biologická ontologie
Zdeněk Neubauer

Zvědavýma očima
Ivan M. Havel

Vyučování: monolog, nebo dialog?
Bohuslav Blažek

Nebezpečí „sémiotického přístupu“
Petr Fidelius

O filosofii dějin
Jan Patočka

Z BIBLIOGRAFIE SAMIZDATU
Článekový rejstřík časopisu Obsah (4. část)

KRITICKÝ SBORNÍK vychází čtyřikrát ročně
Cena jednotlivých čísel 49 Kč, roční předplatné 180 Kč
Veškeré objednávky přijímá VESMÍR, 111 42 Praha 1, Národní 3

FILOSOFICKÝ ČASOPIS

Ročník XLIV, 1996, číslo 6

MORÁLNÍ A POLITICKÁ FILOSOFIE DNES

MORÁLNÍ OMEZENÍ A SPRÁVEDLNOST V ROZDĚLOVÁNÍ¹

ROBERT NOZICK

Harvard University, Cambridge

Minimální a ultraminimální stát

Zdá se, že redistributivní je i stát-noční hlídač klasické liberální teorie, jehož funkce jsou omezeny na ochranu všech občanů před násilím, krádeží a podvodem, na donucování k plnění smluvních závazků a podobně.² Můžeme si představit alespoň jedno sociální uspořádání, jež stojí mezi systémem soukromých ochranných sdružení a státem-nočním hlídačem. Protože stát-noční hlídač je často nazýván minimálním státem, nazvěme toto uspořádání *ultraminimálním státem*. Ultraminimální stát má monopol na veškeré užití síly, vyjma toho, které je nutné k bezprostřední sebeobraně, a tak vylučuje soukromou (či agenturní) odplatu za újmu a vymáhání kompenzace; na druhé straně však poskytuje ochranné a donucovací služby *pouze* těm, kteří si tyto

¹ Nozick, R., *Anarchy, State, and Utopia*. New York, Basic Books 1974; reprinted Oxford, Basil Blackwell 1990, 3. kap., s. 26-33; 7. kap., s. 149-164. ©Harper Collins Publishers, New York.

² Zde a v další kapitole vycházím z diskuse těchto problémů v poznámce č. 4 mého článku *On the Randian Argument*. *The Personalist*, Spring, 1971.

služby kupují. Lidé, kteří neuzavírají smlouvu o ochraně s držitelem monopolu, jím nejsou chráněni. Minimální stát (tj. stát-noční hlídač) se rovná ultraminimálnímu státu doplněnému (jasně redistributivním) friedmanovským kupónovým plánem, financovaným z daňových příjmů.³ Podle tohoto plánu všichni nebo jen někteří lidé (například ti potřební) dostanou z daní hrazené kupóny, které smějí být použity na nákup ochranných služeb, avšak pouze od ultraminimálního státu.

Stát-noční hlídač se jeví redistributivním, neboť nutí některé lidi platit za ochranu jiných. Proto musí jeho zastánci vysvětlit, proč je tato redistributivní funkce státu jediná. Jestliže je legitimní redistribuce, jejímž cílem je ochrana každého, proč potom nemůže být legitimní redistribuce i pro jiné přitažlivé a žádoucí účely? Jaké zvláštní zdůvodnění určuje ochranné služby jako jediný předmět legitimních přerozdělovacích aktivit? Jakmile bude takové zdůvodnění nalezeno, mohlo by ukázat, že takové poskytování ochranných služeb *není* redistributivní. Přesněji řečeno, termín „redistributivní“ se váže k typům *zdůvodnění* nějaké instituce, nikoliv k této instituci samotné. Někjaké uspořádání můžeme ve zkratce nazvat „redistributivním“, jestliže hlavní (jedině možné) důvody, jež ho podporují, jsou samy redistributivní. (Termín „paternalistický“ funguje podobně.) Kdybychom našli silná zdůvodnění, která nejsou „redistributivní“, museli bychom tento termín opustit. Abychom mohli označit jako redistributivní nějakou instituci, která bere peníze od některých lidí, aby je dala jiným, musíme odpovědět na otázku, *proč* si myslíme, že to dělá. Vrácení ukradených peněz nebo kompenzace za porušení práv *nejsou* redistributivními důvody. Pokud jsem doposud hovořil o tom, že stát-noční hlídač *se jeví* jako redistributivní, bylo to proto, abych nechal otevřenu možnost, že hrazení ochranných služeb některými lidmi pro jiné lidi může být ospravedlněno důvody, jež nejsou redistributivní.

Zdá se, že zastánce ultraminimálního státu zaujímá nekonzistentní postoj, i když se vyhne otázce po tom, co dělá z ochrany výlučně vhodný předmět redistribuce. Neboť mu jde hlavně o ochranu práv před porušováním, chápe to jako jedinou funkci státu a protestuje proti všem ostatním funkcím jako nelegitimním, neboť porušujícím práva. Avšak přisuzuje-li důležité místo ochraně a neporušování práv, jak potom může podporovat ultraminimální stát, jenž, jak se zdá, nechává práva některých lidí nechráněna, nebo chráněna špatně? Jak může takový stát podporovat *ve jménu* neporušování práv?

³ Friedman, F., *Capitalism and Freedom*. Chicago, University of Chicago Press 1962, kap. 6. Friedmanovy školní kupóny ovšem umožňují volbu dodavatele služby, a tím se liší od ochranných kupónů, jež máme na mysli zde.

Morální omezení a morální cíle

Tato otázka předpokládá, že morální zájem se může týkat pouze *cíle*, výsledného stavu, jehož mají některé činnosti dosáhnout jako svého důsledku. Může se zdát, že „právo“, „povinnost“, „musení“, a tak dál, mají být vysvětleny v termínech toho, co vede, nebo údajně má vést, k vytvoření co největšího dobra, které v sobě samo obsahuje všechny cíle.⁴ Často se tvrdí, že problémem utilitarismu (který *patří* k takovým doktrínám) je jeho příliš úzká koncepce dobra. Říká se, že tento směr nebere náležitým způsobem v úvahu práva a jejich neporušování a nechává jim jen odvozený status. Mnoho argumentů uváděných proti utilitarismu odráží tuto námitku, například potrestání nevinného člověka proto, aby obec byla uchráněna před řáděním msty. Jenže teorie může zahrnovat neporušování práv jako primární hodnotu, přesto však na nesprávném místě a nevhodným způsobem. Předpokládejme například, že je v ideji žádoucího stavu nějak vestavěn požadavek minimalizace souhrnného (váženého) objemu narušených práv. Byl by to jakýsi „utilitarismus práv“; porušování práv (jež by mělo být *minimalizováno*) by pouze nahradilo sumu štěstí jako relevantní výsledný stav v utilitaristické struktuře. (Pokud existuje nějaká společnost, jejímiž členy bychom chtěli být spíše než přežívat sami na pustém ostrově – i kdyby v ní některá naše práva někdy byla porušována –, v takové společnosti by neporušování našich práv nebylo považováno za naše jediné nejvyšší dobro, ani bychom ho neřadili na lexikograficky první místo, abychom vyloučili jeho vyvážení jinými dobry.) Utilitarismus práv by vyžadoval, aby byla porušována něčí práva, pokud by to minimalizovalo celkovou (váženou) sumu porušených práv ve společnosti. Porušení práv některých lidí by například mohlo odvrátit *jiné* lidi od záměrného porušení práva, nebo odstranit motiv takové akce, nebo odvést jejich pozornost, a tak podobně. Lůza řádící, zabíjející a pálicí ve městě, *bude* znásilňovat práva těch, kteří tam žijí. Proto by někdo mohl obhajovat potrestání osoby, o níž ví, že není vinna zločinem, který rozvášnil dav, a odvolávat se přítom na to, že potrestání tohoto nevinného člověka umožní vyhnout se ještě většímu porušení práv jinými, a tím bude minimalizováno porušování práv ve společnosti.

V protikladu ke koncepci, která vtěluje práva do výsledného stavu, jenž má být dosažen, můžeme práva pochopit jako boční omezení (*side constraints*) zamýšlených činů: neporušuj omezení C. Práva ostatních určují omezení našich

⁴ Jasně vyjádření myšlenky tohoto názoru lze najít in: Rawls, J., *A Theory of Justice*. Cambridge, Mass., Harvard University Press 1971, s. 30, s. 565-566.

akcí. (*Cílově řízená/goal-directed*/perspektiva s přidávanými bočními omezeními by se dala vyjádřit takto: z činů, jež máš k dispozici a jež neporušují omezení C, zvol ten, který maximalizuje cíl G. Tak by práva ostatních omezovala naše cílově orientované jednání. To nikterak neznamena, že správná morální perspektiva zahrnuje povinné cíle, které by měly být sledovány v rámci omezení.) Toto hledisko se liší od toho, jež se snaží vtělit boční omezení C do cíle G. Koncepce bočních omezení nám zakazuje narušovat tuto morální omezení při sledování našich cílů; koncepce, jejímž cílem je minimalizovat porušení těchto práv, nám dovoluje porušovat práva (tj. omezení) proto, abychom snížili jejich celkové porušování ve společnosti.⁵

Jak nyní vidíme, tvrzení, že obhájce minimálního státu je nekonzistentní, předpokládá, že je „utilitaristou práv“. To by znamenalo, že jeho cílem je, aby objem porušených práv ve společnosti byl minimalizován, a to i za cenu použití prostředků, jež samy porušují lidská práva. Obhájce minimálního státu však může pochopit neporušování práv jako omezení jednání, a nikoliv jako součást cílového stavu, k němuž jednání směřuje. Podle této pozice jsou vaše práva porušena, jste-li *přinucen* k tomu, abyste přispěl k blahu druhého. Naopak neposkytne-li vám někdo jiný věci, které velmi potřebujete, včetně věcí podstatných pro ochranu vašich práv, to *samo o sobě* neporušuje vaše práva, i když

⁵ Je škoda, že doposud bylo specifikováno příliš málo modelů struktur morálních koncepcí (existuje totiž mnoho jiných zajímavých struktur). Argument pro strukturu bočních omezení, spočívající do velké míry v důvodech proti struktuře maximalizující výsledný stav, není proto nezvratný a definitivní – tyto alternativy totiž nejsou vyčerpávající. Řada struktur musí být přesně zformulována a prozkoumána; možná se pak nějaké nové struktury budou jevit vhodnější. Problém, zda na sebe koncepce bočních omezení může vzít formu cílové koncepce bez bočních omezení, je choulostivý. Dalo by se například předpokládat, že každá osoba by mohla v rámci svého účelu rozlišit to, kdy práva porušuje ona, a kdy někdo jiný. Když by se cílům této osoby dala nekonečná (negativní) váha, pak žádná váha, kterou obnáší zabraňování jiným v porušování práv, nemůže převážit její porušení práv. Jako dodatek k této složce, přisuzující cíli nekonečnou váhu, se mohou přidat indexující výrazy, jako například „*mě dělání něčeho*“. Pečlivá formulace vymezující „koncepce bočních omezení“ by identifikovala triky na proměnu bočních omezení do formy koncepce výsledných stavů jako nedostatečné pro ustavení těchto koncepcí. Matematické metody transformace problému omezené minimalizace do sekvence neomezených minimalizací pomocné funkce jsou prezentovány in: Fiacco, A., McCormick, G., *Nonlinear Programming: Sequential Unconstrained Minimization Techniques*. New York, Wiley 1968. Tato kniha je zajímavá pro osvětlení sféry našeho zájmu jak kvůli svým metodám, tak kvůli svým omezením; všimněte si způsobu, jímž sankční funkce zahrnuje omezení, variací ve vážení sankčních funkcí (sekce 7. 1.) apod.

Budu se snažit vyhnout otázkám, zda tato boční omezení jsou absolutní, nebo zda mohou být porušena, aby se zabránilo morální zkáze, a pokud ano, tak jak by výsledná struktura vypadala.

to neznesnadňuje někomu jinému aby je porušoval. (Tato koncepce bude konzistentní za předpokladu že nechápe sám monopolní rys ultraminimálního státu jako porušení práv.) To, že je konzistentní, samozřejmě ještě nedokazuje, že je taková pozice také akceptovatelná.

Důvody pro boční omezení

Není však *iracionální* přijmout boční omezení C místo zásady minimalizace jeho porušování? (Druhá pozice chápe C spíše jako podmínku než jako omezení). Jestliže je neporušování C tak důležité, nemělo by být spíše spíše cílem? Jak může zájem na neporušování C vést k odmítnutí porušit C i v případě, že by to zabránilo rozsáhlejšímu porušování C? Co je důvodem pro to, abychom vytkli neporušování práv jako boční omezení jednání, místo toho, abychom je pouze zahrnuli jako jeden z cílů našich akcí?

Boční omezení jednání odráží kantovský princip, že jednotlivci jsou cíli, a nikoliv pouze prostředky; nemohou být proto bez svého souhlasu obětováni nebo použiti pro dosažení jiných cílů. Individuální integrita je nedotknutelná. Abychom osvětlili tento poukaz ke vztahu cílů a prostředků, měli bychom tuto otázku rozvést. Vezměme původní příklad prostředku – nástroj. Neexistuje žádné boční omezení toho, jak máme použít nástroj, vyjma těch, jež se týkají jeho použití vzhledem k druhým osobám. Musíme dodržovat jisté postupy, abychom ho nezničili („nenechávej to venku na dešti“), a existují více či méně účinné způsoby, jak s ním pracovat. Nejsme však nijak omezeni v našem úsilí použít nástroj co nejefektivněji k dosažení našich cílů. Představme si nyní, že by existovalo omezení C v použití nějakého nástroje, které bychom mohli přestoupit. Například nástroj by nám byl zapůjčen jen pod podmínkou, že C nebude porušeno, ledaže by zisk z takového porušení přesáhl jistou specifikovanou částku nebo pokud by to bylo nutné k dosažení jistého specifikovaného cíle. V tomto případě by použití objektu nebylo *úplně* podřízeno našim přáním či rozmarům. Ale přesto by to byl stále nástroj, i s ohledem na překročitelná omezení. Kdybychom přidali taková omezení, která by v žádném případě nemohla být přestoupena, pak by objekt *určitými způsoby* nemohl být použit vůbec. Z hlediska *takových omezení* by se už nejednalo o nástroj. Je možné stanovit tolik omezení, že by objekt nemohl být v *žádném* ohledu chápán jako nástroj?

Může být chování vůči nějaké osobě omezeno natolik, že tato osoba nemůže být použita pro žádný účel, který by si sama ne zvolila? To je nemožně

přísná podmínka, pokud vyžaduje, aby každý, kdo nám poskytuje nějaké dobro, schvaloval jakékoliv použití tohoto dobra. I pouhý požadavek, aby alespoň nic nenamítal proti našemu plánu na použití objektu, by vážně snížil bilaterální směny, natož pak řady takových směn. Stačí, že je směna výhodná pro druhou stranu alespoň do té míry, že má zájem na ni přistoupit, i kdyby namítala něco proti tomu či onomu použití směňovaného dobra. Za takových podmínek není druhá strana použita pouze jako prostředek. Avšak jiná strana, která by se rozhodla ke směně nepřistoupit, kdyby věděla, jak *hodláte* použít její činy či dobra, je použita jako prostředek, i když získá tolik, že se na základě své nevědomosti rozhodne k interakci s vámi. („Celou dobu jste mě jen *používal*,“ může říct ten, kdo souhlasil s interakcí pouze proto, že nevěděl o cílech jiného člověka a účelech, k nimž byl využit.) Je morálně závazné zjevit zamýšlené použití nějaké interakce, jestliže máme dobrý důvod si myslet, že druhý by odmítl takovou výměnu, kdyby o něm věděl? *Používáme* druhou osobu, pokud ony záměry nedáme najevo? A co případy, v nichž je druhý použit, úplně bez svého svolení? Mám-li požitek z pozorování přitažlivé osoby, která kolem mne prochází, nechovám se k ní pouze jako k prostředku?⁶ *Používáme* tímto způsobem objekt našich sexuálních fantazií? Tyto a podobné otázky nadhazují velice zajímavá témata pro morální, nikoliv však pro politickou filosofii.

Politická filosofie se zabývá pouze *jistými* způsoby, jimiž osoby nesmí používat druhé, a to především způsoby fyzické agrese. Boční omezení vyjadřují nedotknutelnost druhých následujícím příkazem: „Nepoužívej druhých určitými způsoby.“ Naopak perspektiva cílového stavu by vyjadřovala názor, že lidé jsou cíle, a ne pouze prostředky (jestliže by vůbec vyjadřovala tento názor), jiným příkazem: „Minimalizuj použití osob jako prostředků specifikovanými způsoby.“ Dodržování této maximy může samo vést k použití někoho jako prostředku jedním ze specifikovaných způsobů. Kdyby Kant zastával tento názor, pak by druhá formulace jeho kategorického imperativu zněla takto: „Jednej tak, abys minimalizoval použití lidskosti pouze jako prostředku.“ Kant však ve skutečnosti zvolil jiné znění: „Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel, a nikdy pouze jako prostředek.“⁷

Boční omezení vyjadřují nenarušitelnost integrity jiných osob. Ale proč bychom nemohli narušit integritu nějaké osoby, je-li cílem větší sociální dobro?

⁶ Kdo dělá co? To je často užitečná otázka. Například v následujícím případě: „Jaký je rozdíl mezi zenovým mistrem a analytickým filosofem? Jeden mluví v hádankách a druhý dělá z mluvené hádanku.“

⁷ Kant, I., *Základy metafyziky mravů*. Praha, Svoboda 1976, s. 75.

Individuálně se každý z nás občas podrobí nějaké strasti či oběti, aby dosáhl většího užítka či aby se vyhnul větší škodě: chodíme k zubaři proto, abychom se vyhnuli horšímu utrpení později; děláme nepříjemnou práci kvůli jejímu výsledku; někteří drží dietu, aby si zlepšili zdraví či vzhled; jiní šetří peníze na stáří. V každém z těchto případů jsou oběti podstoupeny v zájmu většího celkového dobra. Proč tedy *podobně* nemůžeme uvalit na některé osoby náklady, jež jsou k prospěchu jiných, pokud to zvětší celkovou sumu dobra ve společnosti? Důvodem záporné odpovědi je to, že neexistuje žádná *sociální* entita, která by mohla něco obětovat pro své vlastní dobro. Existují jen jednotliví lidé, různí lidé se svými vlastními individuálními životy. Použití jednoho z nich k užítku druhých škodí jemu a prospívá druhým. Nic víc. Prostě je na něj uvalena újma kvůli ostatním. Řeč o jakémsi celkovém sociálním dobru to zakrývá. (Záměrně?) Použití nějaké osoby takovým způsobem nedostatečně respektuje a zohledňuje fakt, že je osobou oddělenou,⁸ a že žije jediný život, jenž má. Poškozená osoba *sama* nezíská žádné dobro vyvažující její oběť, a proto ji k ní nikdo není oprávněn nutit – nejméně ze všeho stát nebo vláda, která vyžaduje její loajalitu (což ostatní jednotlivci nedělají), a tedy k ní musí být důsledně *neutrální*, stejně tak jako ke svým ostatním občanům.

Libertariánská omezení

Tvrdím, že morální boční omezení našeho jednání odrážejí fakt našich oddělených existencí. Odrážejí fakt, že žádný morální vyvažující akt mezi námi není možný; není možné vyvážit jeden z našich životů jinými takovým způsobem, aby to vedlo k většímu celkovému *sociálnímu* dobru. Žádná oběť některých lidí pro jiné není ospravedlnitelná. Tato klíčová idea, totiž že existují odlišná individua s oddělenými životy, a že tedy žádné z nich nemůže být obětováno pro jiné, je v základu existence morálních omezení a vede také k libertariánskému omezení, které zakazuje agresi vůči druhému ...

Spravedlnost v rozdělování

Minimální stát je nejrozsáhlejší stát, jenž ještě může být ospravedlněn. Jakýkoliv rozsáhlejší stát porušuje lidská práva. Přesto mnoho lidí uvádí

⁸ Viz Rawls, J., *Teorie spravedlnosti*. Přeložil K. Berka. Praha, Victoria Publishing 1995, par. 5, 6, 30.

důvody, jež údajně ospravedlňují rozsáhlejší stát. V této knize nemůžeme zkoumat všechny argumenty, které jsou v této souvislosti uváděny. Zaměřím se proto jen na ty, jež jsou obecně považovány za nejzávažnější, a ukážu, kde selhávají. Nejprve budu zkoumat tvrzení, že se extenzivnější stát dá ospravedlnit tím, že je nutným (či nejlepším) nástrojem zajištění spravedlnosti v rozdělování; níže si pak povšimnu i dalších argumentů.

Termín „distributivní spravedlnost“ není neutrální. Slyší-li výraz „distribuce“, většina lidí předpokládá, že nějaký mechanismus používá nějaký princip nebo kritérium pro rozdělení nějaké nabídky. Do tohoto procesu rozdělování podílů se může vloupat omyl. Tak je otevřen problém *redistribuce*, tedy otázka, zda máme dělat ještě jednou to, co už sice jednou uděláno bylo, ale špatně. Nejsme však v pozici dětí, které dostaly porce koláče od někoho, kdo nyní dělá na poslední chvíli změny, aby napravil nepořádné krájení. Neexistuje žádná *centrální* distribuce, žádná osoba nebo skupina, které by byly oprávněny kontrolovat všechny zdroje a určovat, jak mají být rozděleny. Co jedna osoba získá, to dostala od ostatních výměnou za něco jiného, nebo jako dar. Ve svobodné společnosti kontrolují různé osoby různé zdroje a nový majetek povstává z jejich dobrovolných směn a činů. Podíly se rozdělují podle stejného principu jako druzi a družky, které si jiní vyberou pro manželství. Celkový výsledek je produktem mnoha individuálních rozhodnutí, k nimž jsou různí jednotlivci oprávněni. Některá použitá slova „distribuce“ ovšem neimplikují rozdělení poměřované nějakým kritériem – to platí například pro termín „pravděpodobnostní distribuce“. Nehledě na název této kapitoly by však bylo nejlepší používat takovou terminologii, jež je jasně neutrální. Budeme mluvit o vlastnictví (“holdings”) lidí. Princip spravedlnosti ve vlastnictví popisuje to (nebo část toho), co tato spravedlnost vyžaduje. Nejprve rozvedu to, co považuji za správný pohled na spravedlnost ve vlastnictví, a pak budu diskutovat alternativní pozice.⁹

Teorie oprávnění

Obsah pojmu spravedlnosti ve vlastnictví je rozvinut ve třech hlavních tématech. Prvním tématem je *původní nabytí vlastnictví*, přisvojení si dosud nevlastněných věcí. V něm jsou zahrnuty např. takové otázky, jak se

⁹ Čtenář, který již zalistoval dále a zjistil, že druhá část této kapitoly probírá Rawlsovu teorii, se může mylně domnívat, že každá poznámka nebo argument proti alternativním teoriím spravedlnosti v první části předjímá kritiku Rawlsovy teorie. Není tomu tak. Existují také další teorie, které stojí za to kritizovat.

nevlastněné věci mohou stát vlastněnými, tedy problémy procesu (či procesů), jakým k tomu dochází, a povahy věcí, jichž se to týká, i rozsahu toho, co se stane vlastnictvím díky určitému procesu, a tak podobně. Pravdivé odpovědi na tyto otázky, jež jsou příliš komplikované na to, abychom je zde podrobně formulovali, nazvu principem spravedlnosti přivlastnění. Druhé téma se týká *převodu majetku* z jedné osoby na druhou. Formou jakých procesů může jedna osoba převést svůj majetek na druhou? Jak může někdo získat majetek od druhého, původního vlastníka? Do tohoto tematického okruhu spadají obecné popisy dobrovolné směny, daru, a – na druhé straně – podvodu, stejně tak jako popisy zvláštních konvencí ustanovených v dané společnosti. Komplikovaný závěr řešení tohoto problému (s prostorem pro detailní popis zvyků) nazvu principem spravedlnosti převodu. (A budu předpokládat, že zahrnuje také principy určující to, jak se může určitá osoba zbavit nějakého majetku a převést jej do nevlastněného stavu.)

Kdyby byl svět úplně spravedlivý, následující induktivní definice by vyčerpávajícím způsobem pokryla problém spravedlnosti ve vlastnictví.

(1) Osoba, jež získá majetek v souladu s principem spravedlnosti přivlastnění, je oprávněna k držení a užívání tohoto majetku.

(2) Osoba, jež získá majetek v souladu s principem spravedlnosti převodu od jiného oprávněného držitele, je oprávněna k držení a užívání tohoto vlastnictví.

(3) Nikdo není oprávněn k vlastnictví jinak než prostřednictvím (opakovaných) procedur (1) a (2).

Úplný princip spravedlnosti v rozdělování by jednoduše stanovil, že daná distribuce je spravedlivá tehdy, jestliže jsou všichni oprávněni k držení a užívání majetku, který za dané distribuce vlastní.

Distribuce je spravedlivá, jestliže povstává z nějaké jiné spravedlivé distribuce prostřednictvím legitimních prostředků. Legitimní prostředky přechodu od jedné distribuce k druhé jsou specifikovány principem spravedlnosti převodu. Legitimní první „tahy“ jsou specifikovány principem spravedlnosti přivlastnění.¹⁰ Cokoliv povstane ze spravedlivé situace spravedlivým způsobem, je samo spravedlivé. Prostředky změny specifikované principem spravedlnosti převodu uchovávají spravedlnost. Tak jako správná pravidla vyvozování uchovávají pravdu, a tedy každý závěr dedukovaný opakovaným použitím těchto

¹⁰ Také pohyb od jedné distribuce k druhé může částečně používat princip spravedlnosti v přivlastnění. Můžete nyní najít nevlastněnou věc a přivlastnit si ji. Přivlastnění je implikováno také tehdy, kdy pro zjednodušení mluvím pouze o přechodech prostřednictvím převodu.

pravidel, opírájícím se o pravdivé premisy, je sám pravdivý, tak také prostředky přechodu od jedné situace k jiné, specifikované principem spravedlnosti převodu, uchovávají spravedlnost, a každá situace skutečně plynoucí z opakovaného legitimního přechodu ze spravedlivé situace je sama spravedlivá. Paralela mezi transformacemi uchovávajícími spravedlnost a transformacemi uchovávajícími pravdu však sama naznačuje své meze. Pro doložení pravdivosti nějakého závěru stačí, ukážeme-li, že by tento závěr mohl být vyvozen prostředky uchovávajícími pravdu z pravdivých premis. K doložení spravedlnosti nějaké situace naopak *nestačí to, že by mohla* být navozena prostředky uchovávajícími spravedlnost. Předpoklad, že oběti *by mohly* obdarovat svého zloděje, neopravňuje tohoto zloděje k držení věcí, které od nich získal krádeží. Spravedlnost ve vlastnictví je historická: závisí na tom, co se skutečně stalo. Vrátime se k tomuto bodu později.

Ne všechny skutečné situace jsou navozeny v souladu se dvěma principy spravedlnosti ve vlastnictví: principy spravedlnosti přivlastnění a převodu. Někteří lidé kradou, či podvádějí, nebo ztotočují jiné lidi tím, že se zmocňují výsledků jejich práce, a zabírají jim tak žít podle jejich volby, anebo násilně vylučují jiné lidi ze soutěže ve směňování. Žádná z těchto metod není dovoleným způsobem, jakým lze přejít z jedné situace do druhé. A někteří lidé nabývají vlastnictví prostředky, které nejsou sankcionovány principem spravedlnosti přivlastnění. Existence minulé nespravedlnosti (minulých porušení prvních dvou principů spravedlnosti ve vlastnictví) navozuje třetí hlavní problém spravedlnosti ve vlastnictví: nápravu nespravedlnosti. Jestliže minulá nespravedlnost ovlivnila současné vlastnictví způsoby, z nichž některé jsou identifikovatelné, a jiné nikoliv, co by nyní mělo být uděláno pro nápravu? Jaké závazky mají ti, kteří se dopustili nespravedlnosti, vůči těm, jejichž pozice je horší, než by byla, kdyby k těmto nespravedlnostem nedošlo? Nebo kdyby byla kompenzace vydána okamžitě? Změní se problém v případě, že poškození a ti, co z nespravedlnosti mají užitek, již nejsou přímými účastníky nespravedlivých aktů, ale jejich potomky? Může být postupováno nespravedlivě vůči tomu, jehož vlastnictví je založeno na nenapravené nespravedlnosti? Jak daleko do minulosti musíme jít, chceme-li očistit souhrn historických nepravostí? Co je dovoleno obětem v jejich úsilí o nápravu nespravedlností, kterým byly vystaveny, včetně těch, kterých se dopustili osoby jednající jako zástupci jejich vlastního státu? Neznám žádné důkladné a teoreticky propracované pojednání o těchto problémech.¹¹ Předpokládejme, že teoretický výzkum dospěje k for-

¹¹ Nicméně srv. užitečnou knihu Borise Bittkera, *The Case for Black Reparations*. New York, Random House 1973.

mulaci principu nápravy. Tento princip využívá historické informace o předcházejících situacích a nespravedlnostech, k nimž v nich došlo (definovaných prvními dvěma principy spravedlnosti a právy proti zasahování), a informace o skutečném průběhu událostí plynoucích z těchto nespravedlností až do současnosti a popisu (či popisů) nynějšího rozdělení vlastnictví ve společnosti. Princip nápravy by měl používat co možná nejlepšího odhadu toho, co by se bývalo stalo, kdyby nedošlo k nespravedlnosti (nebo jeho pravděpodobnostně zpracovaný odhad založený na očekávané hodnotě). Jestliže se popis skutečného rozdělení vlastnictví liší od popisů, které plynou z principu, pak se musí realizovat jeden z těchto popisů.¹²

Obecný rámec teorie spravedlnosti ve vlastnictví stanovuje, že majetek nějaké osoby je nabyt spravedlivě, jestliže je tato osoba oprávněna k jeho držení a užívání na základě principů spravedlnosti přivlastnění a převodu, nebo principu nápravy nespravedlnosti (tak jak je specifikována prvními dvěma principy). Jestliže vlastnictví každé osoby je nabyto spravedlivě, pak je spravedlivý i celkový souhrn a rozdělení vlastnictví. Abychom tento obecný rámec proměnili v určitou teorii, museli bychom specifikovat detaily každého ze tří principů spravedlnosti ve vlastnictví: principu přivlastnění, převodu a nápravy porušení dvou předcházejících principů. Nyní se však o splnění tohoto úkolu ještě nepokusím.

Historické principy a principy výsledného stavu

Obecný nárys teorie oprávnění osvětluje povahu a nedostatky ostatních koncepcí spravedlnosti v rozdělování. Teorie distributivní spravedlnosti založená na teorii oprávnění je *historická* – to, zda je rozdělení spravedlivé, závisí na tom, jak k němu došlo. Principy spravedlnosti založené na *momentálním časovém řezu* určují spravedlnost distribuce naopak podle toho, jak jsou věci rozděleny (kdo má co), a používají přitom *strukturní* kritéria. Princip

¹² Jestliže princip nápravy porušení prvních dvou principů dochází k více než jednomu popisu vlastnických vztahů, pak se musí volit jedna z těchto alternativ. V takovéto *doplňující* volbě by snad mohl hrát legitimní roli onen typ úvah o distributivní spravedlnosti a rovnosti, proti němuž stavím svou teorii. Prostor pro toto hledisko může existovat i v rozhodnutích o jinak arbitrárních rysech nějakého zákona v případě, že tyto rysy musí být určeny, a přitom ostatní hlediska nenabízejí žádný postup jak je určit.

spravedlnosti založený na momentálním časovém řezu používá například utilitarista, který zvolí ze dvou distribucí tu, která přináší větší sumu užitku, a pokud se sumy rovnají, použije nějaké fixní kritérium rovnosti, jež rozhodne spor ve prospěch té distribuce, která je rovnoměrnější. Stejný princip sleduje ten, kdo používá fixní matici rozložení vzájemných výhod a nevýhod ("trade-off schedule") mezi sumou štěstí a rovností. Podle principu momentálního časového řezu potřebujeme pro posouzení spravedlnosti dané distribuce vědět pouze to, kdo skončí s čím; srovnáváme-li jakékoliv dvě distribuce, stačí nám prostě znát matici těchto distribucí. Žádná jiná informace není potřeba. Důsledkem takových principů spravedlnosti je, že jakékoliv dvě strukturně identické distribuce jsou stejně spravedlivé. (Dvě distribuce jsou strukturně identické tehdy, jestliže představují stejný profil, i když různé osoby mohou zaujímat různé pozice. Takže rozdělení, v němž mně připadne pět jednotek a vám deset, je strukturně identické s rozdělením, v němž vám připadne pět a mně deset jednotek.) Sociálně pojatá ekonomie ("welfare economics") je teorií principů spravedlnosti založených na momentálním časovém řezu. Předmět je pojat prostřednictvím matic, které reprezentují pouze informaci o současné distribuci. To, podobně jako některé další obvyklé podmínky (např. volba distribuce je invariantní a sloupce jsou jen přejmenovány), zajišťuje, že sociálně pojatá ekonomie bude teorií momentálního časového řezu se všemi jejími nedostatky.

Pro většinu lidí nejsou principy momentálního časového řezu konstitutivními principy celé pravdy o distributivních podílech. Při posuzování spravedlnosti dané situace považují za relevantní brát v úvahu nejen její distribuci, ale také to, jak k ní došlo. Jestliže některé osoby jsou ve vězení kvůli vraždě nebo válečným zločinům, neříkáme, že k posouzení spravedlnosti v rozdělování ve společnosti stačí, abychom vzali v úvahu jen to, co má ta nebo ona osoba ... v současnosti. Považujeme naopak za důležitou otázku, zda někdo udělal něco takového, že si *zasloužil* potrestání, že si zasloužil mít nižší podíl. Většina z nás by požadovala další informace ohledně trestů a postihů. Vezměme v úvahu také žádoucí stavy. Mezi tradiční socialistické názory patří, že dělníci mají právo na produkty a plody své práce. Vydělali si na ně. Rozdělení je nespravedlivé, jestliže neposkytuje dělníkům to, na co mají právo. Toto právo je přitom založeno na minulých dějích. Žádný socialista zastávající tento názor by nebyl spokojen, kdybychom obhajovali distribuci A poukazem na to, že je strukturně totožná s distribucí D, kterou si přeje, a tvrdili bychom přitom, že A je neméně spravedlivé než D, neboť se liší pouze tím, že „parazitní“ kapitalisté získávají v A to, na co mají dělníci právo v D, a dělníci získávají v A to, na co mají právo kapitalisté v D, totiž velmi málo. Socialista se, podle mého názoru, správně drží pojmů výdělků, výroby, oprávnění, zásluhy atp., a

zavrhne proto principy momentálního časového řezu, které berou v úvahu pouze strukturu výsledného rozdělení vlastnictví. (Z čeho plyne to či ono rozdělení vlastnictví? Stejně můžeme přijmout tezi, že by způsob, jakým vlastněné věci byly vyrobeny a přišly na svět, neměl mít vůbec žádný vliv na to, kdo co vlastní.) Omyl socialisty ovšem spočívá v jeho názorech na to, z jakých produktivních procesů povstávají určitá práva.

Rozumíme diskutované pozici příliš úzce, mluvíme-li o principech *momentálního časového řezu*. V zásadě se nic nezmění, jestliže strukturní principy operují v rámci časové sekvence profilů momentálních časových řezů a přisuzují někomu více nyní, aby vyvážily to, že měl předtím méně. Utilitarista nebo egalitář (či nějaká směs z obou) beroucí v úvahu delší časový horizont pouze zdědí všechny nesnáze svých druhů trpících ve větší míře krátkozrakostí. Niž jim nepomůže, že *některé* z informací, jež jiní považují za důležité při posuzování distribuce, jsou nezvratně obsaženy v minulých maticích. Měli bychom proto odkazovat k principům momentálního řezu a ostatním nehistorickým principům distributivní spravedlnosti jako k principům výsledného stavu ("end-result" or "end-state principles").

Na rozdíl od principů výsledného stavu jsou *historické principy* spravedlnosti vyjádřením teze, že minulé okolnosti nebo činy lidí mohou zakládat diferencovaná oprávnění nebo diferencované záslužné nároky na věci. Nespravedlnost může být způsobena pohybem od jedné distribuce k druhé, která je s první strukturně totožná, pokud tato druhá porušuje zásluhy či oprávnění lidí, tedy pokud není v souladu se skutečnou historií.

Modelování

Principy oprávnění ve vlastnictví, které jsme načrtli výše, jsou historickými principy spravedlnosti. Abychom lépe a přesněji pochopili jejich povahu, musíme je odlišit od jiné podtřídy historických principů. Všimněme si například principu rozdělování podle morálních zásluh. Tento princip vyžaduje, aby souhrn distributivních podílů odpovídal morálním zásluhám; větší podíl by měl mít vždy ten člověk, jehož morální zásluha je větší. (Jestliže by morální zásluhy mohly být nejen seřazeny v relacích menší/větší, ale také měřeny na stupnici intervalů či podílů, daly by se formulovat ještě silnější principy.) Historický je také princip, který vznikne, nahradíme-li „morální zásluhu“ z předcházejícího principu „užitkem pro společnost“. Nebo místo zásady „rozděluj podle morálních zásluh“, či „rozděluj podle užitečnosti pro společnost“ můžeme přijmout zásadu „rozděluj podle zvážené sumy morálních zásluh, užít-

ku pro společnost a potřeb“, přičemž váha těchto dimenzí má být stejná. Nazvěme princip rozdělování *modelovým* („*patterned*“), jestliže říká, že rozdělení má korespondovat s nějakou přirozenou dimenzí, zváženou sumou přirozených dimenzí, nebo s lexikografickým řazením přirozených dimenzí. Modelový pak bude taková distribuce, která odpovídá modelovému principu. (Mluvíme o přirozených dimenzích, bez stanovení jejich obecného kritéria, neboť pro každý soubor vlastnictví mohou být sestrojeny nějaké umělé dimenze korespondující s distribucí tohoto souboru.) Princip rozdělování v souladu s morálními zásluhami je modelový historický princip, který specifikuje vzorovou distribuci. „Rozděluj podle IQ“ je modelový princip, který používá informaci, jež není obsažena v distribučních maticích. Není ale historický, neboť se nevztahuje k žádné z minulých akcí, z nichž by plynula diferenční oprávnění; vyžaduje pouze distribuční matrice, jejichž sloupce jsou označeny IQ hodnotami. Celkové rozdělení ve společnosti však může být složeno z takových modelových distribucí, aniž by samo odráželo nějaký jednoduchý model. Různé sektory mohou realizovat různé vzory, či různé kombinace vzorů mohou operovat v různých proporcích v rámci společnosti. Rozdělení, jež je složeno tímto způsobem, tedy z malého počtu modelových distribucí, můžeme také nazvat „modelové“. Užití termínu „vzor“ či „model“ může být rozšířeno tak, aby zahrnovalo obecné modely realizované kombinacemi různých principů výsledného stavu.

Takřka každý navrhovaný princip spravedlnosti v rozdělování je modelový: každému podle jeho morálních zásluh, nebo potřeb, nebo mezního užítku, nebo podle toho, jak se snaží, nebo podle zvážené sumy předcházejících dimenzí, a tak dále. Princip oprávnění, jež jsem načrtl, *není* modelový.¹³ Nepracuje s žádnou přirozenou dimenzí, nebo váženou sumou, či kombinací malého počtu přirozených dimenzí, z nichž by se vyvozovalo rozdělování. Výsledný soubor rozděleného vlastnictví není modelovaný – je důsledkem toho, že někteří

¹³ Koncepce modelové spravedlnosti v rozdělování by se dala stlačit do rámce koncepce oprávnění pomocí formulace závazného „principu transferu“, jež by vedl ke vzoru. Například princip vyžadující, aby ten, kdo má víc než průměrný příjem, převedl to, co přesahuje průměr, na osoby, jež jsou pod průměrem, tak, aby jejich příjem dosáhl průměru, ale nepřesáhl jej. Můžeme formulovat kritérium pro „princip transferu“, jež by vyloučilo závazné transfery tohoto typu, nebo můžeme stanovit, že žádný správný princip převodu, tedy žádný princip převodu ve svobodné společnosti není tohoto typu. První možnost je lepší, i když druhá má také své oprávnění. Můžeme také zvažovat koncepci oprávnění, která bude realizovat vzor tím, že matrice bude obsahovat relativní sílu osobních oprávnění měřenou nějakou hodnotovou funkcí. Ale i kdyby omezení na přirozené dimenze nebylo s to vyloučit tuto funkci, výsledná konstrukce by *nezachytila* systém oprávnění k *určitým* věcem.

dostávají marginální produkty, jiní vyhrávají v hazardních hrách, jiní získají podíl z příjmu svého společníka, jiní jsou obdarováni nadacemi, jiní mají úroky z půjček, jiní dostávají dárky od obdivovatelů, jiní zisky z investic, další si vyrobí vše, co vlastní, jiní vlastní nalezené věci, a tak dále. Samozřejmě že celkem těchto procesů probíhají silné modelované proudy. Významné části majetkových rozdílů budou tedy vysvětlitelné modelovými proměnnými. Jestliže se většina lidí po většinu času rozhodne převádět svá práva na jiné lidi v procesu výměny, pak velká část toho, co lidé vlastní, bude určena tím, co z toho, čím disponují, je žádané ostatními. Detailnějším rozbořením této otázky se zabývá teorie mezního užítku. Jenže dárky příbuzným, charitativní skutky, odkazy dětem a podobné převody nejsou tímto způsobem nejlépe zachytilelné. Abstrahujeme od modelovaných proudů a předpokládejme na chvíli, že distribuce, jež je výsledkem operací založených na principu oprávnění, je nahodilá vzhledem k jakémukoliv vzoru. Třebaže výsledný soubor vlastnictví nebude modelovaný, nebude nepochopitelný, neboť může být pojat jako důsledek uplatnění malého počtu principů. Tyto principy specifikují, jak může vzniknout původní distribuce (princip přivlastnění) a jak jedno rozdělení může být proměněno v jiné (princip převodu). Proces, jímž daný soubor vlastnictví vzniká, bude inteligibilní, přestože tento soubor jakožto výsledek tohoto procesu je nemodelovaný.

Spisy F. A. Hayeka jsou opřeny o modelovou spravedlnost méně, než je obvyklé. Hayek zastává názor, že nemůžeme získat dostatečné množství informací o situaci každé osoby, abychom mohli rozdělovat každému podle jeho morálních zásluh. (A vyžadovala by to ostatně spravedlnost, i kdybychom mohli získat všechny nutné informace?) Hayek dále tvrdí: „Odmítáme všechny pokusy vnutit společnosti záměrně vybraný vzor distribuce, ať už by to byl řád rovnosti či nerovnosti.“¹⁴ Přesto však Hayek dochází k závěru, že ve svobodné společnosti bude distribuce fungovat spíše v souladu s hodnotou než s morální zásluhou, tedy v souladu s tím, jakou hodnotu mají činy a služby jednotlivce pro ostatní. Přes odmítnutí modelové koncepce spravedlnosti v rozdělování tak Hayek přece jen navrhuje vzor, o němž si myslí, že je ospravedlnitelný: distribuce má být v souladu s užitečností jednotlivce pro ostatní. Tím se Hayek ovšem vystavuje námitce, že svobodná společnost nerealizuje beze zbytku právě tento vzor. Vymežíme-li tento modelový proud uvnitř svobodné kapitalistické společnosti přesněji, dospějeme k této formulaci: „Každému podle toho, jak je prospěšný druhým, kteří mají zdroje na to, aby byli prospěšní těm, kteří jsou

¹⁴ Hayek, F. A., *The Constitution of Liberty*. Chicago, University of Chicago Press 1960, s. 87.

prospěšní pro ně.“ To se bude zdát arbitrérní, pokud nebude specifikován nějaký akceptovatelný původní soubor vlastnictví, nebo pokud platí, že operace systému po určitém čase smaže důležité efekty původního rozdělení. Následující příklad odpovídá druhé alternativě: jestliže by si takřka každý koupil auto u Henryho Forda, pak předpoklad, že arbitrérní byla solventnost jednotlivců, by nezpochybnil Fordův výdělek: jeho zisk by každopádně arbitrérní nebyl. Rozdělování podle užitečnosti pro druhé je hlavním modelovým proudem ve svobodné kapitalistické společnosti, jak Hayek správně zdůrazňuje, ale je pouze jedním proudem z mnoha, a nepředstavuje tedy model celého systému oprávnění (nezahrnuje totiž dědictví, nahodilé dárky, charitu, apod.) nebo standard, jenž bychom měli považovat za závazný pro celou společnost. Jsou lidé schopni delší dobu tolerovat systém rozdělování, o němž si myslí, že je nemodelový?¹⁵ Není pochyb o tom, že lidé nepřijmou rozdělení, jež budou považovat za *nespravedlivá*. Lidé chtějí, aby jejich společnost byla spravedlivá, a také tak vypadala. Ale musí forma spravedlnosti spočívat spíše ve výsledném vzoru než ve výchozích generujících principech? Nelze tvrdit, že členové společnosti, v níž je vtělen princip oprávnění, ho nebudou schopni přijmout. Přesto je jasné, že zdály-li by se lidem důvody pro převod něčeho z jejich majetku druhým lidem vždy iracionální a arbitrérní, bylo by v tom něco rušivého. (Předpokládali-li bychom, že by lidé určovali, co a na koho převedou, vždy jen náhodně.) Ve spravedlivém systému oprávnění se cítíme spokojenější, pokud je většina převodů učiněna z určitých důvodů. To neznamená nutně, že všichni si musí zasloužit to, co dostanou. Znamená to jen, že existuje cíl či smysl v tom, když někdo převede své vlastnictví na určitou osobu, a nikoliv na někoho jiného, a že většinou jsme schopni vidět, co si převoditel myslí, že získá, jaké věci tím slouží, či jaké cíle oním činem sleduje apod. Protože v kapitalismu lidé často převádějí svůj majetek na druhé podle toho, jak dalece jim tito druzí mohou být prospěšní, struktura, která je ustavena individuálními transakcemi a převody, je do velké míry rozumná a srozumitelná.¹⁶ (Dary milovaným osobám,

¹⁵ Z této otázky nevyplývá, že by lidé tolerovali jakoukoliv modelovou distribuci. V komentáři k Hayekovým názorům Irving Kristol nedávno spekuloval o tom, že lidé by dlouho nesnesli systém, jehož distribuce by byly modelované podle hodnot, a ne podle zásluh. (Kristol, I., *When Virtue Loses All Her Loveliness – Some Reflections on Capitalism and “The Free Society”*. *The Public Interest*, Fall, 1970, s. 3-15.) Vychází z některých Hayekových poznámek, Kristol ztotožňuje systém zásluh se spravedlností. Protože se dá věrohodně obhajovat vnější standard distribuce souhlasící s užitečností pro ostatní, ptáme se na slabší (a tím pádem přijatelnější) hypotézu.

¹⁶ Určitě máme užitek z toho, že jsou ve hře velké ekonomické stimuly, které vedou druhé k tomu, že stráví mnoho času a energie, aby zjistili, jak nám mohou posloužit tím, že dodají věci, které si

odkazy dětem, charitativní skutky ve prospěch potřebných jsou také nearbitrérními složkami struktury.) Tím, že zdůrazňuje významný proud distribuce souhlasící s užitečností pro ostatní, Hayek ukazuje smysl mnoha převodů, a tak také to, že celý systém převodů oprávnění nefunguje bezcílne. Systém oprávnění je obhájitelný, pokud je založen na jednotlivých cílech individuálních transakcí. Není potřeba žádný překlenující cíl, není vyžadován žádný celkový distribuční vzor.

Pokud si myslíme, že úkolem teorie spravedlnosti v rozdělování je vyplnit prázdné místo ve formuli „každému podle jeho ...“, pak jsme nuceni hledat nějaký vzor; přitom oddělené kladení formule „od každého podle jeho ...“ pojímá produkci a distribuci jako dva oddělené a nezávislé problémy. Z hlediska teorie oprávnění to však *nejsou* oddělené otázky. Kdokoliv něco získal koupí či směnou za jím držené věci (a tak převedl něco ze svého majetku výměnou), má právo na to, co nabyl. Není tomu tedy tak, že by se něco vyrobilo, a otázka, kdo na to má nárok, zůstala otevřena. Věci přicházejí na svět již připoutané k lidem, kteří na ně mají právo. Z hlediska spravedlnosti historických vlastnických oprávnění ti, kteří hned začínají vyplňovat prázdné místo ve formuli „každému podle jeho ...“, berou věci tak, jako by přicházely odkud, jako by se vynořovaly z ničeho. Úplná teorie spravedlnosti by ovšem mohla pokrýt i tyto hraniční případy; zde by se snad daly použít obvyklé koncepce spravedlnosti v rozdělování.¹⁷

Obvyklé distribuční maximy jsou natolik zavedené, že bychom snad měli koncepci oprávnění představit jako jejich konkurenta. Bez ohledu na převlastnění a nápravu bychom pak mohli říci: Od každého podle toho, co se rozhodne udělat, každému podle toho, co udělá pro sebe (popřípadě se smluvně zaručenou pomocí od jiných), a toho, co se jiní rozhodnout udělat pro něho, či dát

budeme chtít zaplatit. Není to pouhé hraní s paradoxy, jestliže si klademe otázku, zda by kapitalismus neměl být kritizován za to, že nepřináší odměnu a povzbuzení individualistům typu Thoreaua, kteří si vystačí se svými vlastními životy, ale přináší ji lidem, kteří se zabývají tím, že slouží druhým a získávají mezi nimi zákazníky. Obchodníky nemusíme považovat za nejpříkladnější lidské typy ani tehdy, hodláme-li obhajovat kapitalismus. (Na druhé straně se zde nechci připojit k obecnému pocitu škodolivosti vůči této kategorii.) Ti, kteří si myslí, že ti nejpříkladnější by měli dostat nejvíc, se mohou pokusit přimět své spoluobčany k tomu, aby převáděli zdroje v souladu s *tímto* principem.

¹⁷ Sledovali-li bychom přechod od těchto mezních situací až k situacím obvyklým, donutilo by nás to podrobně osvědčit zdůvodnění oprávnění a zvážit, zda hledisko oprávnění je lexikograficky prvotní vůči hlediskům obvyklých teorií spravedlnosti v rozdělování, což by znamenalo, že i nepatrný element oprávnění převládá ve srovnání s perspektivou těchto obvyklých teorií.

mu z toho, co jim bylo dáno předtím (v souladu s touto maximou), aniž by to již utratili nebo transferovali.

Jak si bystrý čtenář jistě všiml, tato formulace by nebyla ideálním sloganem. V sumarizované a zjednodušené podobě (a tedy nikoliv jako maxima s nezávislým významem) zní takto: *Od každého podle toho, jak se rozhodne, každému podle toho, jak se rozhodnou jiní.*

Jakým způsobem ruší svoboda modely

Není jasné, jakými argumenty by mohla být teorie oprávnění vyvrácena zastánci jiných koncepcí spravedlnosti v rozdělování. Předpokládejme, že je realizována distribuce podle některé z těchto odlišných koncepcí, a nazvěme ji D 1; podle ní například má každý stejný podíl, nebo podíly varíují podle nějaké dimenze, která je upřednostněna. Předpokládejme, že Wilt Chamberlain je vysoce žádán basketbalovými týmy, neboť přitahuje množství diváků. (Předpokládejme také, že hráči jsou svobodnými subjekty a kontrakty jsou uzavírány na jeden rok.) Chamberlain podepíše následující typ smlouvy s určitým týmem: v každé domácí hře mu připadne 25 centů z ceny každého lístku. (Vynecháváme otázku, zda Chamberlain obírá vlastníky klubu, neboť to je jejich problém.) Sezóna začne a lidé se již těší na zápasy svého týmu; kupují si lístky a přitom pokaždé dají oddělených 25 centů do speciální pokladničky s Chamberlainovým jménem. Protože ho chtějí vidět hrát, stojí jim za to tuto částku zaplatit. Předpokládejme dále, že během jedné sezóny navštíví domácí zápasy 1 milion lidí, a Chamberlainovi tak připadne 250 000 dolarů, suma zdaleka přesahující průměrný příjem. Má Chamberlain právo na takovou částku? Je tato nová distribuce D 2 nespravedlivá a pokud ano, tak proč? Otázka se netýká původní distribuce D 1, o níž jsme předpokládali, že odpovídá nějakému přijatelnému distribučnímu principu. Všichni návštěvníci se rozhodli dát 25 centů ze svého Chamberlainovi. Mohli přitom utratit ty peníze za kino, cukrovinky, či za výstisky časopisů *Dissent* nebo *Monthly Review*. Ale místo toho se milion návštěvníků rozhodlo dát je Wiltovi Chamberlainovi výměnou za možnost vidět ho hrát basketbal. Byla-li D 1 spravedlivá a rozhodli-li se lidé dobrovolně proměnit ji na D 2 tím, že transferovali část svých podílů vlastněných v D 1 (ostatně účel podílů spočívá právě v tom, aby byly k dispozici pro takové transakce), není pak D 2 také spravedlivá? Jestliže lidé byli oprávněni disponovat zdroji, na něž měli nárok v D 1, nezahrnovalo to také oprávnění darovat je či směniti je s Wiltem Chamberlainem? Mohou si jiní lidé stěžovat, s odvoláním se na spravedlnost? Všechny osoby měly legitimní podíl v D 1. To zna-

mená, že za této situace neexistoval žádný spravedlivý nárok někoho na vlastnictví někoho jiného. Po té, co někteří převedou něco ze svého vlastnictví na Wilta Chamberlaina, třetí strany *pořád* mají své legitimní podíly, *jejich* podíly jsou tedy nezměněny. Za jakých podmínek by mohl takový převod mezi dvěma osobami dát vzniknout legitimnímu nároku distributivní spravedlnosti na to, co bylo transferováno, vznesenému třetí stranou, která nemá žádný spravedlivý nárok na vlastnictví druhých *před* transferem?¹⁸ Abychom se zbavili nerelevantních námitek, můžeme si představit výměny probíhající v socialistické společnosti a týkající se práce přesčas. Představme si, že po té, co odehrál svou denní dávku košíkové či odpracoval směnu v nějaké jiné práci, rozhodne se Wilt Chamberlain pracovat *přesčas*, aby vydělal něco navíc. (Napřed tedy splní běžný úkol, a pak pracuje dál.) Nebo si představme schopného zongléra, jehož diváci rádi sledují a který nabízí představení navíc.

Proč by někdo pracoval přesčas ve společnosti, o níž se předpokládá, že uspokojuje potřeby svých členů? Možná proto, že mu záleží také na jiných věcech, než jsou potřeby. Rád píše do knih, které čtu, a mám rád volný přístup ke knihám, abych si v nich mohl namátkou listovat. Bylo by příjemné a výhodné mít na svém dvorku všechny knihy, které jsou ve Widener Library. Předpokládám, že žádná společnost nebude poskytovat takové zdroje každému, kdo by je chtěl, jako součást jeho normálního podílu v D 1. Buďto se tedy lidé smíří s tím, že nedostanou žádný zvláštní příděl, nebo jim musí být dovoleno udělat něco navíc, aby tyto věci mohli získat. Z jakého důvodu by mohly být zakázány následné nerovnosti? Pokud by nebyly zakázány, v socialistické společnosti by se nutně začaly objevovat malé továrny. Představme si, že jsem dal

¹⁸ Nemohl by mít transfer instrumentální efekty na třetí stranu tím, že by změnil její proveditelné opce? (Ale co v případě, jestliže dvě strany převodu nezávisle na sobě použijí svého vlastnictví tímto způsobem?) Pojednávám o tom níže, ale všimněme si zde, že tato otázka otevírá prostor distribucím mezních vnitřních ne-instrumentálních dober (tzv. čistým zážitkům užitku), která jsou převoditelná. Dá se také namítnout, že by transfer mohl vyvolat na třetí straně více závislosti, neboť zhoršuje její relativní pozici vůči někomu jinému. Nechápu ovšem, jak by toto mohlo zakládat nárok spravedlnosti.

Teorie, která v sobě vtěluje element čistě procedurální spravedlnosti, by zde a jinde v této kapitole mohla najít to, co je akceptovatelné, *pokud* se to ovšem drží na správném místě; tedy jestliže základní instituce existují existují proto, aby zajišťovaly uspokojení jistých podmínek vzniku distributivních podílů. Ale jestliže tyto instituce samy nejsou sumou či výsledkem působení neviditelné ruky pohybující se podle dobrovolných a neagresivních akcí lidí, pak si jejich omezení vyžadují ospravedlnění. Nikde naše odůvodnění nepředpokládají žádné základní instituce, jež by byly rozsáhlejší než minimální stát-noční hlídač, stát, jež se omezuje na ochranu osob před vraždou, útokem, krádeží, podvodem, a tak dále.

dohromady něco z mého osobního majetku (v D 1) a postavil z toho stroj. Nabídnou vám a ostatním jednu filosofickou přednášku za týden výměnou za to, že budete ručně pohánět můj stroj, jehož produkty směním ještě za další věci, a tak dál. (Suroviny zpracovávané strojem získám výměnou za své přednášky od ostatních, kteří je vlastní v D 1.) Každá osoba by takto mohla získávat víc, než je jejím přídělem v D 1.¹⁹ Aby tomu zabránila, socialistická společnost by musela zakázat akty kapitalistické směny, dobrovolně uzavírané mezi dospělými osobami.

Případy Wilta Chamberlaina či podnikatele v socialistické společnosti ilustrují obecnou tezi, že žádný princip výsledného stavu či distribuční model spravedlnosti nemůže být realizován, aniž by se tím neustále nezasahovalo do lidských životů. V principu vzato, každý vybraný model se časem musí stát neoblíbeným u lidí, kteří chtějí jednat různými způsoby; například u lidí, kteří vyměňují zboží a služby s jinými, či je obdarovávají věcmi, na něž mají podle daného distribučního modelu právo. Aby se model distribuce udržel, musí se kontinuálně zabraňovat lidem ve svobodném převodu zdrojů, anebo neustále (či občas) zasahovat do jejich životů tím, že se jedněm vezmou zdroje, které na ně z nějakého důvodu byly převedeny druhými. (Jestliže se stanoví nějaký časový limit na to, jak dlouho lidé mohou vlastnit zdroje, jež na ně druzí dobrovolně převedli, proč jim vůbec dovolit, aby disponovali těmito zdroji *jakoukoliv* dobu? Proč nekonfiskovat okamžitě?) Dalo by se namítnout, že všechny osoby se budou dobrovolně zdržovat aktů, které by narušily příslušný model. Taková podmínka je ovšem nerealistická, neboť předpokládá, 1) že

všichni si budou hodně přát, aby se model udržel (mají být ti, co si to nepřejí, „převychováni“, anebo mají být donuceni k provedení „sebekritiky“?), 2) že každý bude dostatečně informován o důsledcích svých činů a pokračujících aktivitách ostatních, což mu umožní rozpoznat, která z jeho akcí narušuje model, a 3) že množství různých vzdálených lidí je schopno koordinovat své činy tak, aby zapadaly do daného vzoru. Srovnejme to s fungováním trhu, který je neutrální k lidským tužbám, a přitom odráží a přenáší rozptýlenou informaci prostřednictvím cen, a koordinuje tak množství lidských činností.

Možná se bude zdát přehnaným tvrzení, že každý modelový princip (či princip výsledného stavu) tenduje k narušení zapříčiněnému dobrovolnými činy jednotlivců, kteří převádějí některé ze svých podílů, jež obdrželi na základě uplatnění tohoto principu. Možná, že některé *velice* slabé vzory nemusí být nutně ohroženy tímto způsobem.²⁰ Avšak jakýkoliv distribuční vzor s nějakou rovnostářskou složkou se dá vyvrátit svobodnými činy individuálních osob v čase; stejně tak jako se dá vyvrátit každá modelová podmínka s obsahem postačujícím k tomu, aby mohla být jádrem spravedlnosti v rozdělování. Přesto, i připustíme-li možnost, že některé slabé podmínky či vzory by nemusely být destabilizovatelné tímto způsobem, měli bychom formulovat explicitní deskripci obsahových vzorů, jež destabilizovatelné jsou, a dokázat teorém o jejich nestabilitě. Vzhledem k tomu, že čím slabší je model, tím je pravděpodobnější, že jej systém oprávnění sám o sobě uspokojuje, můžeme předpokládat, že každé modelování je buď nestabilní, anebo k jeho naplnění stačí systém oprávnění tak, jak byl načrtnut výše.

Přeložil Pavel Barša

¹⁹ Srv. výbor z románu Johna Henryho MacKaye, *The Anarchists*, vydaného Leonardem Krimmermanem a Lewísem Perrym pod názvem *Patterns of Anarchy* (New York, Doubleday Anchor Books 1966). Najdeme tam pasáž, v níž individualistický anarchista doráží na komunistického anarchistu následující otázkou: „Zabraňovali byste ve společenském systému, který nazýváte ‚svobodným komunismem‘, jednotlivcům směnovat jejich práci mezi sebou prostřednictvím jejich vlastního směnného prostředku? Zabraňovali byste jim také zabrat zemi pro jejich osobní použití?“ Román pokračuje: „Otázce se nedalo vyhnout. Kdyby odpověděl ano, připustil by, že společnost má právo kontroly nad individuem, a hodil by tak přes palubu individuální autonomii, kterou vždy horlivě obhajoval; naopak, kdyby odpověděl ne, pak by připustil právo na soukromé vlastnictví, jež právě důrazně odmítl ...“ Individualista uzavřel diskusi takto: „V Anarchii musí mít jakákoliv skupina lidí právo na utvoření dobrovolného sdružení, a tím na realizaci svých idejí v praxi. Nemohu pochopit, jak by někdo mohl být spravedlivě vyhnán z půdy a domu, které používá a vlastní ... každý seriózní člověk se musí rozhodnout: buď je pro socialismus, a tím pro násilí a proti svobodě, anebo pro anarchismus, a tím pro svobodu a proti násilí.“ V protikladu k tomu Noam Chomsky tvrdí: „Každý konsistentní anarchista se musí stavět proti soukromému vlastnictví výrobních prostředků“, „konsistentní anarchista ... je proto socialistou ... zvláštního druhu.“ Úvod k: Guerín, D., *Anarchism: From Theory to Practice*. New York, Monthly Review Press 1970, s. xiii, xv.

²⁰ Byl by stabilní takový princip, který by vyžadoval, aby distribuce byla v souladu s Paretovým optimem? Jedna osoba by mohla druhé něco odkázat, nebo jí dát dárek, který by ta druhá mohla směniti s třetí stranou na základě vzájemné výhodnosti. Dokud druhý nerealizuje výměnu, neexistuje Paretova optimalita. Byl by stabilním vzor, jenž by specifikoval Paretovo optimum dalšími podmínkami C? Může se zdát, že lze těžko vymyslet protipříklad, neboť každá dobrovolná směna může být považována za důkaz, že výchozí situace nebyla optimální v Paretově smyslu. (Abstrahujeme od nevěrohodnosti této poslední poznámky v případě závětí.) Ale principy by měly být realizovány v časovém intervalu, během něhož vznikají nové možnosti. Distribuce, jež v určitém momentu uspokojuje kritérium Paretovy optimality, by je nemusela splnit po té, co vyvstanou nové možnosti (Wilt Chamberlain dospěje a začne hrát košíkovou); a třebaže lidské činy budou tendovat k nové Paretově optimální pozici, tato nová pozice nemusí již splňovat obsahovou podmínku C. (Měla by být zkoumána teoretická možnost, že nějaký vzor je udržen procesem neviditelné ruky, která po té, co nastaly deviace, přivádí systém zpět do rovnováhy odpovídající vzoru.)